

Państwowa Rada Ochrony Przyrody – Komisja ds. Ochrony Ekosystemów

**THE STATE COUNCIL FOR NATURE CONSERVATION
– ECOSYSTEMS CONSERVATION COMMITTEE**

Ministerstwo Klimatu i Środowiska,
ul. Wawelska 52/54, 00-922 Warszawa, koe@prop.gov.pl

PROP-KOE-2026-09

10 sierpnia 2026

Opinia w sprawie sposobów realizacji komponentu środowiskowego Narodowego Programu Odstraszania i Obrony – Tarcza Wschód

Dwa lata temu, Komisja ds. Ochrony Ekosystemów Państwowej Rady Ochrony Przyrody, przyjęła opinię rekomendującą zastosowanie opartych na przyrodzie rozwiązań przy budowie krajowego systemu obronności wzdłuż granicy wschodniej, przedstawiając przygotowaną przez zespół członków PROP ekspertyzę „Środowisko przyrodnicze jako naturalna zapora zabezpieczająca granicę Polski - rekomendowane rozwiązania” (opinia PROP-KOE/2024-06 z 24 lipca 2024). Ekspertyza ta została wykorzystana jako jedna z podstaw tworzenia przez Rząd RP koncepcji tzw. „Tarczy Wschód”, czyli Narodowego Programu Odstraszania i Obrony (komponent przyrodniczy), a w grudniu 2024 r. Powołano międzyresortowy Zespół Sterujący ds. „Tarczy Wschód” (Zarządzenie nr 159 Prezesa Rady Ministrów).

Po ponad półtora roku od ogłoszenia założeń programu, w ostatnich miesiącach zaczęły pojawiać się dokumenty i decyzje formalizujące plan działań na rzecz jego realizacji. 29 kwietnia 2026 r. Dyrektor Generalny Lasów Państwowych, w Zarządzeniu nr 29, wprowadził do stosowania "Zasady prowadzenia gospodarki leśnej w pasie przygranicznym na obszarach leśnych Skarbu Państwa zarządzanych przez Lasy Państwowe". Na konferencji prasowej w dniu 26 maja Ministerstwo Klimatu i Środowiska oraz Ministerstwo Obrony Narodowej ogłosiły rozpoczęcie wspólnych działań na rzecz komponentu przyrodniczego Tarczy Wschód. Jednocześnie został uruchomiony nabór wniosków w ramach Funduszy Europejskich (program FEnIKS) na projekty renaturyzacyjne uwzględniające komponent obronny Tarczy Wschód. Projekt wkracza więc w fazę wykonawczą, w której kluczowa będzie spójność koncepcji i uniknięcie konfliktów interesów różnych użytkowników gruntów, a także interesu samej przyrody, która – według założeń wspomnianej opinii KOE PROP – miała zyskać na budowie tarczy w ramach efektu synergii.

W dniu 28 lipca 2026, KOE PROP została poproszona przez Dyrektora Departamentu Infrastruktury Ministerstwa Obrony Narodowej, gen. bryg. Jacka Sankowskiego, o potwierdzenie aktualności stanowiska wyrażonego w opinii PROP-KOE/2024-06. List zawiera zapewnienie, że „Kierunki działań realizowanych w ramach komponentu środowiskowego Narodowego Programu Odstraszania i Obrony – Tarcza Wschód pozostają spójne z rekomendacjami przedstawionymi przez PROP”, ale z drugiej strony wskazuje na, kierowane do administracji publicznej „uwagi kwestionujące zasadność części działań realizowanych w ramach komponentu środowiskowego Programu”, postulaty wskazujące „na konieczność prowadzenia pełnej gospodarki leśnej na obszarach przygranicznych oraz „argumenty, że

ograniczenie lub modyfikacja gospodarki leśnej może prowadzić do pogorszenia stanu zdrowotnego drzewostanów, zmniejszenia ich odporności na zmiany klimatu, przyspieszenia procesów zamierania lasów, a także negatywnie wpływać na klimat poprzez wzrost emisji gazów cieplarnianych”. W związku z tym, pan gen. Jacek Sankowski zwrócił się do KOE PROP z pytaniami: (1) Czy PROP podtrzymuje stanowisko wyrażone w poprzedniej opinii nt. „Tarczy Wschód”?, (2) Czy PROP nadal rekomenduje wykorzystanie rozwiązań przedstawionych w opracowaniu „Środowisko przyrodnicze jako naturalna zapora zabezpieczająca granicę Polski – rekomendowane rozwiązania”? oraz (3) Czy w świetle aktualnej wiedzy naukowej zasadne są twierdzenia, że ograniczenie lub modyfikacja gospodarki leśnej może prowadzić do pogorszenia kondycji lasów, osłabienia ich odporności na zmiany klimatu oraz negatywnych skutków dla klimatu i środowiska oraz czy argumenty te wpływają na aktualność rekomendacji przedstawionych przez Państwową Radę Ochrony Przyrody.

W związku z powyższym, Komisja Ochrony Ekosystemów PROP, działając w imieniu i z upoważnienia Państwowej Rady Ochrony Przyrody, przedstawia niniejsze stanowisko. Odnosimy się w nim nie tylko do ww. pytań, ale – korzystając z okazji – przedstawiamy szerszą opinię o sposobach wdrożenia programu „Tarcza Wschód”.

1. Komisja Ochrony Ekosystemów w pełni podtrzymuje stanowisko wyrażone w opinii PROP-KOE/2024-06 z 24 lipca 2024 i niezmiennie rekomenduje zastosowanie rozwiązań opisanych w ekspertyzie „Środowisko przyrodnicze jako naturalna zapora zabezpieczająca granicę Polski – rekomendowane rozwiązania”. Nie widzimy żadnych przesłanek, które wskazywałyby na konieczność zmiany tych rekomendacji – wprost przeciwnie, wobec przedłużającej się wojny za wschodnią granicą Polski, a także nasilających się symptomów zmiany klimatu, uważamy wdrożenie proponowanych rozwiązań za pilne.
2. Twierdzenie o „pogorszeniu kondycji lasów” w efekcie postulowanej przez PROP modyfikacji i odstąpienia od prowadzenia w pasie przygranicznym gospodarki leśnej jest naszym zdaniem nieprawdziwe. Nieporozumienie wynika, w naszej opinii, z różnego znaczenia pojęcia „kondycji lasów” w ekologii ekosystemów i gospodarce leśnej.

Odstąpienie od zabiegów hodowli lasu, takich jak czyszczenia, trzebieże, cięcia sanitarne, czy wreszcie rębnie, będzie skutkować zmianami struktury lasu. Skala i przebieg tych zmian będą różne w różnych lasach. Las, w którym czynności gospodarcze i zabiegi sanitarne nie są prowadzone, rządzi się innymi regułami dynamiki ekosystemów: jest w nim zwykle więcej drzew leżących, martwego drewna, a zwarcie podszytu jest miejscami bardzo wysokie w efekcie pojawu młodego pokolenia drzew w lukach. W niektórych lasach może dochodzić do zamierania drzew (pojedynczych osobników lub ich grup, na ogół jednego gatunku, czasem kilku), wywołanego np. gradacją owadów - czego skutkiem mogą być zwaliska martwych drzew, przerośnięte przez odnowienie drzew i gatunki pionierskie. Procesy te nie są zagrożeniem dla samego istnienia ekosystemu leśnego: jak dotąd, w lasach Europy nie opisano żadnego przypadku, w którym doprowadziłyby one do przekształcenia lasu w ekosystem innego typu. Z tej perspektywy trwałość lasu nie jest zagrożona.

Zmiany, do jakich może dojść w lesie po zaniechaniu zabiegów gospodarczych mogą być terminologii leśnej opisywane jako „zła kondycja drzewostanu”, „pogorszenie stanu zdrowotnego drzewostanu”, a w skrajnych przypadkach może dochodzić do „zamierania drzewostanu”. Z punktu widzenia ekologii ekosystemu

leśnego zmiany takie zwykle oznaczają dobrą "kondycję" ekosystemu leśnego i w żadnym razie nie stanowią "zamierania lasu". Należy też podkreślić, że z punktu widzenia celu "Tarczy Wschód", duża liczba martwych drzew, które z czasem wywrócą się i utworzą trudne do przejścia bariery, jest efektem bardziej pożądanym, niż drzewostan określany w gospodarce leśnej jako będący "w dobrym stanie sanitarnym".

Przekształcenie lasów gospodarczych w lasy kształtowane przez naturalne procesy ma oczywiście negatywne skutki gospodarcze, ponieważ oznacza brak pozyskania drewna (które pozostaje w ekosystemie). Nie stanowi jednak zagrożenia dla lasu rozumianego jako ekosystem. Biorąc pod uwagę specyficzne cele projektu „Tarcza Wschód” - które w naszym rozumieniu wymagają, by las był trudny do pokonania i tworzył solidną barierę komunikacyjną - struktura lasu, której rozwoju można oczekiwać po zaprzestaniu w nim działań gospodarczych (rosnąca z czasem liczba wykrotów i leżących pni, miejscami duże zagęszczenie młodych drzew) jest znacznie korzystniejsza, niż struktura lasu gospodarczego. Lasy z bardzo dużą ilością martwych drzew są bardzo trudne nawet do pieszej penetracji, mogą mieć więc unikatowe właściwości obronne. Nawet po ewentualnym zamarcu całego drzewostanu silnie utrudniona dostępność utrzymuje się przez wiele lat, a w tym czasie zwykle pojawiają się nowe drzewa, albo z przetrwałych podrostów, albo młodych drzew z odnowienia naturalnego.

Pozostawiamy ocenie specjalistów, jaki efekt obronny jest obecnie najbardziej pożądanym w lasach pogranicza, a także jaka relacja między korzyściami obronnymi a ograniczeniami gospodarczymi jest optymalna. Sygnalizujemy jednak, że z punktu widzenia kondycji ekosystemów leśnych i zachowania ich trwałości nie widzimy żadnych przeciwwskazań, by dla optymalizacji cech obronnych w szerszym zakresie stosować wyłączenie lasów z działań gospodarczych, choćby w węższej strefie przygranicznej. Przywołane w negatywnym kontekście zjawiska ("zła kondycja drzewostanu", "pogorszenie stanu zdrowotnego drzewostanu", a nawet lokalne "zamierania drzewostanu") są w istocie terminami związanymi z działalnością gospodarczą, a ich rzeczywiste efekty środowiskowe są właśnie tym, co zamierzano osiągnąć planując przyrodniczy komponent "Tarczy Wschód" jako obszar o znacznie utrudnionej przenikalności, zwłaszcza dla ciężkiego sprzętu.

3. Zmiana klimatu dotyka ekosystemy leśne na kilka sposobów – PROP odnosił się już do tego w niektórych poprzednich opiniach – m.in. poprzez wpływ na strukturę gatunkową zespołów drzew, skracający się wiek dożywalności niektórych gatunków drzew, zwiększoną ekspozycję na suszę, gradacje owadów ksylofagicznych i pojawianie się nowych pasożytów drzew. We wszystkich tych przypadkach możliwe są dwa alternatywne kierunki adaptacji. Pierwszym jest interwencyjna gospodarka leśna, polegająca na wycinaniu chorych i nieprzystosowanych siedliskowo drzew oraz doborze nasadzeń według nowego, dostosowanego do zmieniającego się klimatu, klucza. Ta strategia może mieć zastosowanie w konwencjonalnych lasach gospodarczych, gdyż wymaga kontynuacji ludzkiej interwencji w tak utworzonych sztucznych układach. Drugi kierunek, który rekomendujemy w przypadku „Tarczy Wschód”, to maksymalizacja roli naturalnej selekcji i regeneracji lasu poprzez dopuszczenie do obumierania drzew i spontanicznego zarastania powstałych luk nowym ich pokoleniem. Strategia ta powinna być wsparta przez likwidację dotychczasowych zaburzeń antropogenicznych – zwłaszcza o charakterze odwodnienia. Tu bowiem istnieje kolejna istotna synergia pomiędzy celami

obronnymi, a adaptacją ekosystemów leśnych do zmiany klimatu: likwidacja odwodnień w lasach jest niezbędna dla ograniczenia ich podatności na suszę, a jednocześnie może pozwolić na stworzenie zabagnień skutecznie ograniczających możliwości przemieszczania się wojsk. Również pod względem mitygacji zmian klimatu, a więc bilansu gazów cieplarnianych, wielokrotnie wykazano, że pozostawienie lasu do naturalnej sukcesji oraz zwiększenie uwilgotnienia są najlepszą możliwą strategią (polecamy pod tym względem komunikat 1/0224 Komitetu ds Kryzysu Klimatycznego Polskiej Akademii Nauk¹).

Chcemy zatem podkreślić, że fundamentalnie nie zgadzamy się z przytaczanymi twierdzeniami, jakoby rekomendacje zaniechania gospodarki leśnej i „zdżiczenia” lasu generowały dodatkowe zagrożenia w interakcji ze zmianą klimatu. Jest dokładnie przeciwnie.

4. W powyższym kontekście warto skomentować wspomniane na wstępie "Zasady prowadzenia gospodarki leśnej w pasie przygranicznym na obszarach leśnych Skarbu Państwa zarządzanych przez Lasy Państwowe", wprowadzone Zarządzeniem 29 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych.

Według tego dokumentu, wzdłuż granicy polsko-rosyjskiej i polsko-białoruskiej mają być wyznaczone trzy strefy. W strefie I (5-km „strefa no-go”) modyfikacje gospodarki leśnej w tej strefie obejmą niestosowanie zrębów zupełnych, nieocyszczanie linii oddziałowych i niewycinanie szlaków operacyjnych przy trzebieżach. W strefie II (5–10 km od granicy) zalecono pozostawianie większej ilości elementów retencyjnych na zrębach zupełnych i zawężanie linii oddziałowych oraz planowanie zrębów i szlaków operacyjnych równolegle, a nie prostopadłe do granicy oraz zawężanie linii oddziałowych, w strefie III (10–50 km od granicy) – planowanie zrębów i szlaków operacyjnych równolegle, a nie prostopadłe do granicy. Pozostałe zasady wprowadzone przez DGLP (w tym pozostawianie martwego drewna z wyjątkiem posuszu czynnego, preferowanie w miarę możliwości rębni złożonych, wprowadzanie podsadzeń i podszytów, wyłączenie z użytkowania niektórych siedlisk bagiennych, zalesianie gruntów rolnych przekazanych Lasom Państwowym) są zbieżne z zasadami deklarowanymi przez PGL LP we wszystkich lasach w Polsce.

W opinii KOE, zalecenia leśne dla „Tarczy Wschód” nie różnią się więc szczególnie od realiów prowadzenia gospodarki leśnej w całym kraju i prowadzą do mocno ograniczonego wykorzystania potencjału obronnego lasów pogranicza. Nie uwzględniają zaleceń PROP w zakresie rezygnacji z gospodarki leśnej w pasie przygranicznym i nie wykorzystują w pełni możliwości obronnych, które mogłyby przynieść realizacja programu „Tarcza Wschód” w zakresie jej „komponentu przyrodniczego”.

Gospodarka leśna prowadzona według „Zasad” wprowadzonych przez DGLP będzie na tyle podobna do obecnej, że nie należy oczekiwać żadnego istotnego wpływu zmian na zdrowotność drzewostanów ani na gospodarkę. Uważamy, że poprawa obronnych właściwości lasu także nie będzie istotna.

5. Również zawarte we wprowadzonych przez Lasy Państwowe "Zasadach prowadzenia gospodarki leśnej w pasie przygranicznym na obszarach leśnych Skarbu Państwa zarządzanych przez Lasy Państwowe" reguły gospodarki wodnej nie prowadzą ani do

¹ <https://klimat.pan.pl/komunikat-01-2024-nt-wplywu-zmiany-klimatu-na-lasy-i-lasow-na-klimat/>

optymalnej ochrony i odbudowy przyrody, ani do optymalnego wykorzystania obronnego potencjału ekosystemów bagiennych. W dokumencie równoważnie zalecono dwa przeciwstawne kierunki - zarówno odtwarzanie zabagnienia terenu, jak i pogłębianie rowów melioracyjnych, tak aby obniżyć poziom wód gruntowych w celu rozbudowy fortyfikacyjnej oraz by móc wykorzystywać rowy jako transeje. Pozostawiamy Państwu ocenie szczegółowe potrzeby obronne, ale sygnalizujemy, że pogłębianie i utrzymywanie rowów odwadniających będzie z ekologicznego punktu widzenia niemal zawsze prowadzić do degradacji ekosystemów, a z obronnego punktu widzenia - prowadzić do zaniku szerszych pasm zabagnionego terenu. Widzimy poważne niebezpieczeństwo, że realizacja zasad wprowadzonych przez PGL LP może storpedować, również postulowane w tym samym zarządzeniu, efekty likwidacji rowów melioracyjnych i zabagniania terenu. Podkreślamy, że te dwie zasady są między sobą sprzeczne.

6. W uzupełnieniu do powyższego komentarza odnośnie zasad gospodarki leśnej w pasie przygranicznym, pragniemy zwrócić uwagę, że realizacja celów środowiskowego komponentu „Tarczy Wschód” nie będzie możliwa bez zaangażowania innych ważnych interesariuszy, zarządców i użytkowników gruntów. W szczególności:
 - a. ponownie zwracamy uwagę na konieczność zaangażowania Wód Polskich w zakresie unaturalnienia rzek (niezwłoczne odstąpienie od prac utrzymaniowych oraz rozpoczęcie programów renaturyzacji),
 - b. przypominamy, że zdecydowana większość możliwych do renaturyzacji (zabagnienia) terenów w pasie „Tarczy Wschód” to zmeliorowane tereny prywatne, będące formalnie użytkami rolnymi. Utrzymanie konwencjonalnej, opartej na odwadnianiu, gospodarki rolnej na tych terenach, nie tylko pozostawi istotne „dziury” w strukturze przestrzennej bariery, ale także utrudni, a w wielu miejscach uniemożliwi, odbudowę retencji wody na terenach leśnych – bowiem zmeliorowane tereny rolnicze, położone hydrologicznie niżej (zwykle w dolinach uregulowanych rzek) skutecznie odbierają wodę kompleksom leśnym.
7. W lipcu Ministerstwo Obrony Narodowej ogłosiło „Zasady pozyskiwania nieruchomości w programie >>Tarcza Wschód<<”, w którym poinformowało, iż program będzie realizowany w pierwszej kolejności na gruntach Skarbu Państwa (Krajowego Ośrodka wsparcia Rolnictwa i Lasów Państwowych), następnie na gruntach należących do samorządu terytorialnego, a w ostatniej kolejności i w uzasadnionych przypadkach na pozyskiwanych nieruchomościach prywatnych. W świetle poprzedniego punktu, jesteśmy przekonani, że dla skutecznej realizacji programu odstraszania i obronności konieczne jest znaczące zaangażowanie terenów prywatnych, ale niekoniecznie poprzez wykup – równie ważne, a może kluczowe jest zaangażowanie właścicieli prywatnych poprzez odpowiednio ukierunkowane zachęty finansowe do ponownego nawadniania terenów i przekształcania użytków rolnych na odwodnionych torfowiskach w obszary rolnictwa bagiennego.
8. W tej sytuacji, pojawiające się możliwości finansowania przedsięwzięć renaturyzacyjnych, które mają wspierać realizację „Tarczy Wschód”, mogą nie przynieść oczekiwanych rezultatów. Jednostki samorządu terytorialnego, do których przede wszystkim skierowany jest wspomniany konkurs w ramach funduszy FEnIKS, z

reguły nie mają do dyspozycji gruntów, na których mogłyby realizować projekty renaturyzacji, a Wody Polskie nie mogą zrealizować ambitnych projektów renaturyzacji rzek bez wcześniejszego skompensowania strat właścicielom zlokalizowanych w dolinach rzecznych gruntów prywatnych. Dlatego, w naszej opinii, kluczem do skutecznego wdrożenia środowiskowego komponentu „Tarczy Wschód” jest skoordynowana współpraca wszystkich kluczowych resortów reprezentowanych w rządowym Zespole Sterującym ds. „Tarczy Wschód”.

Podtrzymujemy więc naszą wcześniejszą rekomendację treści zawartych w ekspertyzie „Środowisko przyrodnicze jako naturalna zaporą zabezpieczająca granicę Polski - rekomendowane rozwiązania”. Zgodnie z aktualną wiedzą naukową nie ma przesłanek by oczekiwać, że rozwiązania te zmniejszyłyby odporność lasów na zmiany klimatu, prowadziłyby do „zamierania lasów” ani negatywnie wpływałyby na klimat poprzez wzrost emisji gazów cieplarnianych. Ograniczenia gospodarki leśnej mogą natomiast skutkować większym nagromadzeniem martwych drzew, niekiedy o natężeniu określanym jako „zamieranie drzewostanów”, co jednak może mieć istotne korzyści obronne. Ograniczenie gospodarki leśnej wywoła skutki gospodarcze w związku z ograniczeniem pozyskania drewna, co należy traktować jako cenę za wzrost obronnych właściwości lasów.

Pełne wykorzystanie obronnych właściwości elementów przyrody - w tym lasów i bagien - pozostające przy tym w synergii z potrzebami ochrony i odbudowy zasobów przyrodniczych, wymaga jednak bardziej ambitnego wdrażania komponentu przyrodniczego „Zielonej Tarczy Wschód”, niż widzimy to obecnie. Oznacza to również bardziej ambitne i kompleksowe odtwarzanie zabagnienia terenu oraz wyłączanie niektórych lasów z użytkowania gospodarczego.

dr hab., prof. UW Wiktor Kotowski
przewodniczący KOE PROP
[podpisano elektronicznie]

Otrzymują:

Pan gen. bryg. Jacek Sankowski, Dyrektor Departamentu Infrastruktury Ministerstwa Obrony Narodowej

Pan Cezary Tomczyk, Sekretarz Stanu w MON

Pani Paulina Hennig-Kłoska, Minister Klimatu i Środowiska

Pan Mikołaj Dorożala, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Klimatu i Środowiska, Główny Konserwator Przyrody

Pan Adam Wasiak, Dyrektor Generalny Lasów Państwowych